

СУЧАСНІ МОТИВИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Якість життя населення значною мірою залежить від гідного рівня пенсійного забезпечення людей похилого віку та впевненості у завтрашньому дні осіб, які працюють. З-поміж інших видів соціального захисту населення пенсійне забезпечення найпоширеніше і має найвагомніше значення як джерело доходів громадян. Розміри пенсій, врешті-решт, відображають зрілість суспільних відносин і реальне втілення в життя положень Конституції про побудову соціально орієнтованої держави.

Однак, стабільність та ефективність пенсійного забезпечення залежить від багатьох факторів: демографічної ситуації в країні, стану ринку праці, політики заробітної плати, дієвості соціальної, податкової, інвестиційної та інших складових економічної політики держави.

Водночас реалізація пенсійного забезпечення на сучасному етапі, ускладнюється багатьма проблемами: не створено належних умов для ефективного функціонування трирівневої пенсійної системи; високий рівень демографічного навантаження на працездатне населення; наявність в економіці тіньового сектору; фінансова нестабільність солідарної системи; невідпрацьованість системи управління пенсійними ресурсами на принципах соціального партнерства [1, с. 2].

Не справились також і сподівання на відновлення в процесі пенсійної реформи принципу соціальної справедливості в диференціації розмірів пенсій. Загалом варто зауважити, що цілком вирішити проблему «зрівнялівки» в межах тільки солідарної пенсійної системи неможливо, оскільки вона завжди працює за принципом «спільного казана»: усі надходження внесків від працюючих об'єднуються та розподіляються між наявними пенсіонерами. При цьому не уникнути усереднення показників як у часі (впродовж року чи трудового періоду), так і у просторі (за сукупністю працюючих чи пенсіонерів).

Крім «зрівнялівки» існує ще одне, протилежне їй за сутністю, порушення принципу соціальної справедливості у вітчизняній пенсійній системі: невиправдана, необґрунтована диференціація в розмірах призначених пенсій. Чинне законодавство створює нерівні умови для різних категорій населення, що може вважатися елементом їх дискримінації.

Іншим чинником нерівності пенсіонерів є пенсії, установлені спеціальними законами для представників окремих професій та посад (військовослужбовців, державних службовців, науковців та ін.). Хоча чисельність «спец пенсіонерів» не така велика (близько 3% загальної кількості пенсіонерів), їхнє існування створює прецедент і негативно впливає на

розвиток пенсійного забезпечення. Річ у тім, що такі пенсії призначаються як відсоток заробітної плати на відповідній посаді (залежно від стажу роботи), завдяки чому їх розмір значно вищий і зростає швидше, пенсій, призначених на загальних підставах. Несправедливість існування таких професійних пенсій полягає в тому, що їх підвищений розмір забезпечується за рахунок коштів державного бюджету, а не лише сплатою вищої ставки страхових внесків. Тим більше, що заробітна плата на цих посадах і так зазвичай істотно вища за середню [2, с. 34].

Існує також загроза збільшення різниці в розмірах новопризначених та призначених раніше пенсійних виплат. З одного боку, як уже зазначалося, нові покоління пенсіонерів підпадуть під більш жорсткий контроль за сплатою внесків. З іншого – для обчислення їхніх пенсій будуть використовуватися значно вищі показники середньої заробітної плати в економіці, оскільки передбачається випереджальне зростання заробітної плати порівняно з усіма іншими макроекономічними показниками.

Разом з тим, криза солідарної пенсійної системи поглиблює кризу у сфері оплати праці. Випереджальне зростання доходів населення викликає занепокоєння, оскільки фінансовою базою для їх виплати є доходи від зайнятості. Економічне навантаження на 1000 застрахованих найманих працівників становить у середньому 960 пенсіонерів. З урахуванням наявної ставки пенсійних внесків для того, щоб пенсійні виплати в солідарній системі покривалися страховими внесками, співвідношення середніх розмірів пенсії та заробітної плати (коефіцієнт заміщення) має становити не більше 36%. Такий стан підриває мотивацію до активної трудової поведінки, ще більше припиняючи роль заробітної плати в забезпеченні матеріального добробуту населення.

Ситуація здаватиметься ще загрозливішою, якщо зважити на те, що серед економічно активного населення України власне платниками страхових внесків були приблизно 14 млн. осіб, що в цьому разі становить співвідношення 1,1:1. Тобто кількість осіб, що сплачували страхові внески, суттєво відрізняється від кількості зайнятих серед економічно активного населення, яку подає Державна служба статистики України. Співвідношення кількості працюючих до кількості пенсіонерів має порівняно з іншими країнами надзвичайно мале значення (від 1,39 до 1,67) і відчутно не змінюється. Це здається неприродним, оскільки в Україні низький середній показник тривалості життя – 66,6 року, тоді, як, наприклад, у країнах Європейського Союзу – 78,5 року. Ситуація, що склалася (незначне співвідношення кількості зайнятих до пенсіонерів за низької тривалості життя), пояснюється значною кількістю осіб, які достроково виходять на пенсію (військовослужбовців, науковців, державних службовців, народних депутатів, журналістів державних засобів масової інформації, суддів, прокурорів і деяких інших категорій громадян із певним статусом) [3, с. 49].

Отже, за дев'ять років від свого початку реформа в солідарній пенсійній системі не дала жодних результатів, не було досягнуто чи принаймні наближено досягнення жодної поставленої мети. Крім того, за підвищення розміру пенсійних виплат пенсіонери можуть завдячувати політичній кон'юктурі, але ніяк не пенсійній реформі.

Не кращі справи і з упровадженням недержавного пенсійного забезпечення. Незважаючи на досить високу прибутковість, розширення сфери добровільного пенсійного забезпечення майже не відбувається. Імовірно, це пов'язано не лише зі слабкою інфраструктурою, а й з низьким рівнем довіри населення до банків та кредитних установ.

Провал реформи солідарної системи та слабкий розвиток недержавного пенсійного забезпечення ставлять під загрозу створення другого – накопичувального рівня пенсійної системи. Першої умови його запровадження – встановлення мінімальної пенсії за віком на рівні прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, – було досягнуто досить швидко, проте директивним шляхом і за порушення другої умови – фінансової стабільності солідарної системи. Крім того, фінансова залежність Пенсійного фонду від державного бюджету призвела до того, пенсійна система працює за поточними видатками. За таких обставин складно говорити про планування діяльності та подальший розвиток соціальних послуг.

Отже, сумний досвід пенсійної реформи свідчить, що, в першу чергу, необхідно вжити заходів щодо убезпечення пенсійної системи від політичних втручань та чергових популістських кроків напередодні парламентських виборів. Разом з тим, постійні зміни в порядку обчислення пенсій призводять до втрати населенням довіри до влади, породжують непевність та зневагу до виконання чинних норм, що, зрештою, віддзеркалюється в подальшому зниженні зацікавленості населення в пенсійному страхуванні [4, с. 79].

У зв'язку з цим вважається за доцільне доповнити чинне законодавство положенням щодо введення мораторію на його зміни чи доповнення впродовж певного періоду часу. Необхідно започаткувати подібну практику з тим, щоб пропозиції про зміни й доповнення до певних чинних законодавчих та нормативних актів накопичувалися, ретельно опрацьовувалися та вносилися не частіше ніж, наприклад, раз на 2–3 роки. Це має посилити відповідальність за прийняття рішень із боку всіх гілок влади.

Загалом стратегія пенсійного забезпечення має бути спрямована на повне охоплення всіх категорій зайнятого населення та уніфікацію порядку призначення страхових виплат у межах одного закону, оскільки сучасне пенсійне законодавство має дуже складну розгалужену структуру, де одночасно співіснують півтора десятка різних пенсійних програм, а основний розмір, визначений за чинним законодавством, губиться за усілякими надбавками, доплатами, допомогами, індексаціями тощо.

При цьому головним напрямом подальшого реформування пенсійної системи має стати значне посилення ролі накопичувальних складових пенсійної системи, забезпечення належного рівня заміщення заробітної плати пенсією та сприяння мобілізації довгострокових інвестиційних ресурсів, необхідних для модернізації вітчизняної економіки.

Література:

1. Макаренко І. Про стратегію розвитку пенсійної системи в Україні / І. Макаренко // Праця і зарплата. – №48 (484). – грудень 2012. – С. 2–3.
2. Надточій Б. Як побудувати фінансово збалансовану пенсійну систему / Б. Надточій // Україна: аспекти праці. – 2011. – №2. – С. 33–36.
3. Удовиченко В. Актуальні питання пенсійної реформи в Україні / В. Удовиченко // Україна: аспекти праці. – 2012. – №4. – С. 48–51.
4. Максимчук О. С. Основні напрями і завдання розвитку пенсійної системи у середньостроковій перспективі / О. С. Максимчук // Статистика України. – 2012. – №2. – С. 77–81.

Шаманська О. С.

викладач кафедри фінансів

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ КРЕДИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Кредитування населення є одним із дієвих механізмів ринкової економіки, що дозволяє залучати кошти громадян в активний економічний обіг і стимулювати їхню споживчу активність. Водночас для домогосподарств кредитування є дієвим механізмом покращення життєвого рівня та зміни стандартів життя. Крім того, кредит не тільки сприяє більш повному задоволенню потреб фізичних осіб, а й породжує нові потреби, що безпосередньо впливають на зростання суспільного виробництва товарів та послуг. Переваги отримання кредиту очевидні: перш за все, це випереджувальне споживання, що дозволяє підвищити індивідові його рівень життя.

Однак економічна нестабільність в країні, високі темпи інфляції, затяжні кризові явища на світових фінансових ринках та коливання курсу валют, зміни до банківського законодавства, спрямовані на подолання зростаючих кредитних ризиків та розривів ліквідності, негативно вплинули на можливості кредитування банками домогосподарств. Попри те, активна робота банків в галузі обслуговування населення сприяє розширенню видів кредитних послуг, удосконаленню техніки кредитування фізичних осіб, підвищенню рівня прибутковості банків.